Artur Bądkowski
Instytut Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kierownicy Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu – przykłady karier partyjnych

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza jako partia rządząca w PRL chciała wpływać na wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego w Polsce. W ciągu całego ponadczterdziestoletniego okresu jej rządzenia modyfikacji ulegały zarówno metody, jak i zasięg oraz intensywność oddziaływania. Partia miała również swój program oddziaływania na naukę i szkolnictwo wyższe. Zagadnienie to jest bardzo złożone, a jednocześnie słabo zbadane. Wymaga ono analizy w szerszej perspektywie, ponieważ należy je traktować jako część działań PZPR wobec inteligencji. Powiązania tej polityki z gospodarką, kulturą, a także kwestiami politycznymi, wymagają wielopłaszczyznowej analizy. Jednym z aspektów tego zagadnienia są kariery działaczy partii sprawujących kierownicze funkcje w partyjnych wydziałach nauki i kultury.

W opracowaniu tym omówiono kariery etatowych pracowników tzw. aparatu politycznego na kierowniczych stanowiskach KW PZPR w Poznaniu. O znaczeniu polityki personalnej dla komunistów świadczyło stalinowskie hasło: „Kadry decydują o wszystkim”. Badanie życiorysów i karier przedstawicieli szczebla kierowniczego pozwala ukazać mechanizmy działania partii i osób współtworzących aktywnie system polityczny w Polsce Ludowej, bez których nie mógłby on istnieć.

W pierwszej kolejności należy odpowiedzieć na pytania natury socjologicznej – z jakich środowisk wywodzili się działacze partyjni wyższego szczebla, jakie było ich pochodzenie społeczne, jaka droga poprzedzała objęcie tych stanowisk oraz czy stanowiły one raczej zwieńczenie drogi zawodowej, a może wręcz przeciwnie, były trampoliną do dalszego awansu. Czy można mówić o elementach wspólnych tych karier? Warto się też zastanowić nad miejscem tych stanowisk w hierarchii partyjnej i postrzeganiem sfery nauki przez działaczy PZPR. Uogólniając, można zadać pytania o partię jako instytucję, o mechanizmy jej działania. Te pytania mają charakter politologiczny[1].

Do najważniejszych kompetencji wydziałów nauki, oświaty i kultury komitetów wojewódzkich PZPR należało wdrażanie szeroko rozumianej polityki edukacyjnej partii: od przedszkoli poprzez szkolnictwo podstawowe i średnie aż do wyższego, a także wobec wszelkich instytucji o charakterze naukowo-badawczym. Działania tego wydziału dotyczyły środowisk oświatowych i naukowych oraz wszelkich struktur integrujących te środowiska, takich jak związki zawodowe i stowarzyszenia. Partia realizowała w tym zakresie to, co sama określała jako kierowniczą rolę[2].

---

[1] Tematyka ta podjęta została w następujących opracowaniach: T. Szafron, R. Miłoch, *Portret zbiorowy sekretarzy KW PZPR w Katowicach w latach 1975–1990* [w:] *„Przewodnia siła narodu”. Z dziejów partii komunistycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1945–1990*, Katowice 2010, s. 183–193; B. Bińko, *Skąd przychodzili, dokąd zmierzali... Aspiranci pierwszego rocznika Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR* [w:] *Komunizm, ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001, s. 174–191.

[2] AP Poznań, KW PZPR, 3310, Wydział Nauki i Oświaty, Informacje ogólne, *Struktura Wydziału Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Oświaty*, 20 I 1978 r., k. 96–103; *ibidem*, 3311, Podział zadań w Wydziale Nauki, Oświaty

Interesujące wydaje się spojrzenie na PZPR jako na specyficzne miejsce pracy. Czy da się określić podstawowe cechy „przeciętnego" kierownika tego wydziału?

O tym, jak traktowano naukę, świadczą zmiany nazewnictwa wydziałów Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Poznaniu zajmujących się tą dziedziną. Pierwotnie kwestie te podlegały Wydziałowi Propagandy. Później powstał odrębny Wydział Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Został on zlikwidowany po 1956 r. – utworzono wówczas Wydział Propagandy, Oświaty i Kultury. W 1960 r. ponownie powstał odrębny Wydział Nauki i Oświaty. Po 1981 r. zmieniono jego nazwę na Wydział Nauki, Oświaty i Kultury[3]. Początkowe przypisanie nauki i oświaty Wydziałowi Propagandy było prostą kontynuacją struktury i rozwiązań jeszcze z PPR[4]. Konstatacja ta jest o tyle istotna, że można się spodziewać przepływu kadr właśnie między tymi dwoma wydziałami. Takie traktowanie przez aparat partyjny kwestii nauki i kultury nie dziwi, gdy czyta się zapowiedzi upartyjnienia tej sfery życia. Dyskusje metodologiczne i światopoglądowe sprowadzano do odgórnego narzucania marksizmu i materializmu[5]. Wymowne było hasło Kongresu Nauki Polskiej z 1951 r.: „Nauka w całości i w każdym swym dziele winna spoczywać na mocnym gruncie filozofii materializmu dialektycznego i historycznego"[6].

Władysław Gomułka tak formułował zadania partii w tym zakresie: „My dopiero musimy wychować naszych profesorów i wychowamy na pewno, ale dopiero po latach, po okresie potrzebnym na wychowanie profesora. Musimy pracować przy pomocy tych profesorów, którzy są, bo nauki nie przerwiemy. Istnieją setki i tysiące sposobów na to, aby na nich oddziaływać, aby nie pozwolić prowadzić reakcyjnej roboty. Jednym z głównych i najważniejszych sposobów jest rozwinięcie naszej pracy wśród młodzieży szkolnej i akademickiej. Jeżeli tam będziemy mieć mocne poparcie, to młodzież będzie oddziaływać na profesorów […] jest wśród inteligencji grupa czy warstwa, część tej inteligencji, na którą – rzecz jasna – liczyć nie można, która jest związana z reakcją, ze starym światem, która jest jej mózgiem ideologicznym. Tej części my zdobyć nie chcemy i nie zdobędziemy. Ale jest wśród szerokich mas inteligenckich grupa najszersza, która nie jest zdecydowana, która jest niezadowolona, ale nie jest w gruncie rzeczy reakcyjna. My, jako partia robotnicza, jako partia przodująca, musimy pomóc tej inteligencji […] trzeba na tym odcinku mieć pewien plan, przemyślany plan pracy, który w każdym terenie będzie inaczej stosowany, gdyż jest on uzależniony od konkretnych warunków. Ale ogólna tendencja powinna być taka, aby przeciągnąć tych ludzi do siebie wszelkimi sposobami"[7]. Działania takie były szczególnie intensywnie prowadzone w okresie stalinowskim[8]. Z czasem partia zmieniała metody i zasięg oddziaływania wobec środowiska naukowego, ale nadal kwestie ideologiczno-propagandowe były bardzo istotne, gdyż miały one „oddziaływać na młodzież i kształtować jej naukowy światopogląd", a także wpływać na „postawę bezpartyjnych pracowników naukowych oraz na procesy dydaktyczne i naukowe zachodzące na uczelni"[9].

Należy pamiętać, że struktura KW PZPR w Poznaniu nie reprezentowała jakiejś regionalnej specyfiki. Takie same rozwiązania – regulowane wytycznymi Komitetu Centralnego – stosowano

---

i Kultury KW PZPR w Poznaniu, 1982 r., k. 29–38; *Podstawy wiedzy o partii. Ideologia, zasady działania, historia*, praca zbiorowa, Poznań 1986, s. 116–124.

[3] A. Choniawko, *PZPR w Wielkopolsce 1948–1984*, Poznań 1987, s. 30, 148–149; AP Poznań, *Wstęp do inwentarza zespołu KW PZPR w Poznaniu*, oprac. A. Choniawko, s. 6–8.

[4] AP Poznań, *Wstęp do inwentarza zespołu KW PPR w Poznaniu*, oprac. A. Choniawko, s. 2–3.

[5] B. Fijałkowska, *Polityka i twórcy (1948–1959)*, Warszawa 1985, s. 5–6, 15, 32–34, 151–152.

[6] *Ibidem*, s. 179–180.

[7] W. Gomułka, *Artykuły i przemówienia*, t. 1, Warszawa 1962, s. 531–532.

[8] R. Herczyński, *Spętana nauka. Opozycja intelektualna w Polsce 1945–1970*, Warszawa 2008, s. 129–135.

[9] AP Poznań, KW PZPR, 3326, *Informacja o pracy katedr marksizmu-leninizmu i ekonomii politycznej*, b.d., k. 43.

w całym kraju[10]. Jednym z głównych zadań wydziałów nauki, oświaty i kultury było oddziaływanie propagandowe na młode pokolenie, gdyż partia miała ambicje głębokiego wpływania w sferze światopoglądowej i kształtowania mentalności obywateli PRL. Przykładem ideologizacji życia akademickiego było wprowadzenie katedr i zakładów marksizmu-leninizmu, które miały służyć wychowaniu ideologicznemu i kształtowaniu światopoglądu materialistycznego, oraz obowiązkowego lektoratu z języka rosyjskiego[11]. Ponieważ nauka i szkolnictwo wiążą się nierozerwalnie z gospodarką, komuniści w swoich działaniach uwzględniali również ten aspekt. Były to więc oddziaływania w sferze zarówno „nadbudowy", jak i „bazy".

Kim zatem byli ludzie odpowiadający w Wielkopolsce za realizację zamierzeń partii wobec nauki i szkolnictwa? W trakcie kwerendy w materiałach archiwalnych natrafiono dotychczas na nazwiska i dane dotyczące karier dziewiętnastu osób, które pełniły funkcję kierownika bądź zastępcy kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu do stycznia 1990 r. Poszczególne życiorysy analizowano według następującego schematu: pochodzenie społeczne, czy przed objęciem funkcji kierowniczej dana osoba pracowała w Wielkopolsce czy w innym regionie; długość stażu partyjnego, jak długo dana osoba pracowała w partii (przy założeniu, że nie zaczyna się od stanowiska kierowniczego), ewentualnie skąd przychodziła na to stanowisko; jakie dalsze stanowiska zajmowała; jakie było jej wykształcenie, także partyjne, i doświadczenie zawodowe. Prześledzono też, czy z biegiem lat zmieniał się model kariery oraz czy da się te zmiany powiązać z jakimiś wydarzeniami, zarówno o charakterze lokalnym, jak i ogólnopolskim.

Pierwszym kierownikiem Wydziału Oświaty i Szkolnictwa Wyższego KW PZPR w Poznaniu był Cezary Murawski. Pełnił on tę funkcję od 1 października 1952 do lipca 1954 r. bądź nawet do 1955 r.[12] Nie pochodził z Wielkopolski. Od początku był związany z propagandą, kierował Wydziałem Propagandy i Oświaty w Zarządzie Wojewódzkim Związku Walki Młodych w Bydgoszczy. W 1945 r. w tym samym mieście wstąpił do PPR, ukończył tam szkołę partyjną. Następnie w Toruniu był członkiem Akademickiego ZWM „Życie" i sekretarzem Komitetu Uczelnianego PPR, a także kierownikiem naukowym kursów przygotowawczych. Po powstaniu PZPR pełnił funkcję instruktora w Wydziale Propagandy KW PZPR w Bydgoszczy, a później awansował na zastępcę kierownika tego wydziału. Jego błyskotliwa kariera była typowa dla początkowego okresu w dziejach partii, kiedy to sprawdzonych działaczy przerzucano w różne miejsca kraju. Prawdopodobnie już w tym pierwszym okresie oprócz szkoleń partyjnych Murawski ukończył również prawo. Jako wyróżniający się działacz został skierowany na stanowisko zastępcy kierownika Wydziału Propagandy w KW PZPR w Poznaniu, a po niespełna roku powierzono mu kierowanie Wydziałem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Jednak już w roku 1954 bądź 1955 (pojawiają się rozbieżności w źródłach) wrócił na krótko na

[10] AP Poznań, KW PZPR, 12592, Akta osobowe Cezarego Murawskiego, Pismo do KC PZPR w sprawie zatwierdzenia Cezarego Murawskiego na kierownika nowo utworzonego Wydziału Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, 18 IX 1952 r., k. 12.

[11] P. Pleskot, T.P. Rutkowski, *Wstęp* [w:] *Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL. Materiały Służby Bezpieczeństwa (1967–1987)*, t. 1, Warszawa 2009, s. 15; AP Poznań, KW PZPR, 3305, Plany pracy Wydziału Oświaty i Szkolnictwa Wyższego KW PZPR w Poznaniu na IV kwartał 1955 r., k. 10–12; *ibidem*, 1016, Pismo Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR w Poznaniu do KU PZPR w sprawie rozszerzenia przedmiotów ideologicznych, 10 V 1961 r., k. 28–29; M. Hirszowicz, *Pułapki zaangażowania. Intelektualiści w służbie komunizmu*, Warszawa 2001, s. 109–111.

[12] AP Poznań, KW PZPR, 12592, Akta osobowe Cezarego Murawskiego, Pisma w sprawie zatwierdzenia na stanowisko kierownika Wydziału Oświaty i Szkolnictwa Wyższego KW PZPR w Poznaniu, 1952 r., k. 3, 11–12, 17; AAN, KC PZPR, CK/VII-952 (10551), Akta osobowe Cezarego Murawskiego, Wyciąg z akt osobowych, 1959 r., b.p.

stanowisko kierownika Wydziału Propagandy w Poznaniu. Był to kolejny epizod w jego pracy partyjnej, ponieważ w 1955 r. objął kierownictwo Wydziału Kultury i Oświaty Centralnej Rady Związków Zawodowych w Warszawie, a następnie w tym samym roku został przerzucony do pracy w Wydziale Propagandy KC PZPR. Po dwóch latach powrócił na stanowisko sekretarza ds. propagandy KW w Poznaniu. Był nim od 13 stycznia 1958 do 30 września 1959 r., kiedy to odszedł z aparatu na własną prośbę[13]. Można się jednak domyślać, że nie była to samodzielna decyzja, ponieważ z niewyjaśnionych przyczyn pięć lat później został on wykluczony z PZPR. Niestety, na podstawie dostępnych źródeł nie udało się ustalić, jakie były jego dalsze losy i co spowodowało przerwanie tej imponującej kariery.

Jego następca na kierowniczym stanowisku w Wydziale Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w KW w Poznaniu – Władysław Markiewicz – prezentował odmienny przykład wspinania się po szczeblach kariery partyjnej. Był on działaczem PPR, a od 1948 r. – PZPR. Działał też w Akademickim ZWM „Życie", był przewodniczącym Zarządu Wojewódzkiego w Poznaniu. Później zajmował eksponowane stanowiska w Związku Akademickim Młodzieży Polskiej, był także w jego Zarządzie Głównym, a od 1948 do 1951 r. – w prezydium Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Polskiej w Poznaniu. Równolegle działał w Zrzeszeniu Studentów Polskich. Podczas studiów na Wydziale Socjologicznym Uniwersytetu Poznańskiego był wyróżniającym się działaczem akademickich organizacji młodzieżowych. Od września 1950 do 1951 r. wykładał w Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu na Uniwersytecie Poznańskim i Akademii Medycznej w Poznaniu. Do 1955 r. pełnił funkcję kierownika Katedry Podstaw Marksizmu-Leninizmu na Uniwersytecie Poznańskim i w Wyższej Szkole Rolniczej, a w latach 1948–1950 był członkiem egzekutywy Komitetu Uczelnianego PZPR Uniwersytetu Poznańskiego. W 1955 r. został kierownikiem Wydziału Oświaty i Szkolnictwa Wyższego KW PZPR w Poznaniu. Był to więc przykład przejścia ze świata akademickiego, głęboko związanego z partią, ale jednak uniwersyteckiego, do aparatu partyjnego. Markiewicz wiązał nadzieje z przemianami Października '56. W listopadzie tego roku został na krótko sekretarzem KW PZPR w Poznaniu. Później udzielał się też w Komisji Nauki i Ideologicznej KC oraz Sekcji Filozoficzno-Socjologicznej przy Wydziale Nauki KC i był członkiem Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR[14]. Działalność naukowa była jednak dla niego bardziej atrakcyjna niż obowiązki funkcjonariusza partyjnego, dlatego też w jego dalszej działalności ważne miejsce zajmowały praca i zdobywanie kolejnych stopni naukowych, aż do profesury na uniwersytetach w Poznaniu, w Warszawie, w PAN oraz funkcja dyrektora Instytutu Zachodniego w Poznaniu[15]. Jednak nigdy nie zarzucił kariery partyjnej.

Kolejny przykład analizowanej kariery partyjnej pokazuje, że kierowanie sprawami nauki i oświaty w województwie mogło być traktowane jako przejściowe stanowisko dla działacza zlikwidowanego w 1964 r. Komitetu Miejskiego PZPR w Poznaniu, którego I sekretarzem był Edward Hałas. Jego kariera partyjna zaczynała się w 1945 r. od wstąpienia do PPR, później działał w PZPR. Początkowo zajmował nieetatowe stanowiska w Komitecie Dzielnicowym Jeżyce w Poznaniu. Trafił tam z Szubina w województwie bydgoskim na studia. Krótko po ukończeniu edukacji na Wydziale Ekonomiczno-Politycznym UP i w wieczorowej szkole Komitetu

---

[13] AP Poznań, KW PZPR, 12592, Akta osobowe Cezarego Murawskiego, Wyciąg z protokołu Plenum KW PZPR w Poznaniu, 30 IX 1959 r., k. 8.

[14] AP Poznań, KW PZPR, 12376, Akta osobowe Władysława Markiewicza, Wyciąg z akt osobowych, 22 III 1972 r., k. 5; AAN, KC PZPR, CK 8038, Akta osobowe Cezarego Murawskiego, Wyciąg z akt osobowych, 1956 r., b.p.; *PZPR. Zjazdy, plenarne posiedzenia KC, władze naczelne, I sekretarze KW PZPR 1948–1982*, oprac. W. Ciempiel, Warszawa 1983, s. 158.

[15] AP Poznań, KW PZPR, Akta osobowe, 12376, Akta osobowe Władysława Markiewicza, Wyciąg z akt osobowych, 22 III 1972 r., k. 5–6; AAN, KC PZPR, CK 8038, Akta osobowe Władysława Markiewicza, Wyciąg z akt osobowych, 1972 r., b.p.; A. Choniawko, *PZPR w Wielkopolsce...*, s. 269.

Dzielnicowego rozpoczął pracę w spółdzielczości, zamienił ją jednak na etat referenta, a później instruktora w Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej. W okresie, kiedy partii brakowało wykształconych członków, sumienna praca w newralgicznym miejscu, jakim była WKKP, dawała szansę na awans. W charakterystykach zwracano uwagę na wysoki poziom ideologiczny Hałasa. W 1953 r. rozpoczął on dwuletnią edukację w Szkole Partyjnej w Warszawie, a po jej ukończeniu objął stanowisko sekretarza KM w Poznaniu. W 1956 r. został I sekretarzem tego komitetu. Pełnił tę funkcję do 1960 r. Edward Hałas znalazł na rok zatrudnienie jako kierownik Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR w Poznaniu. Postanowił jednak wrócić na stanowisko wiceprezesa i prezesa Okręgu Związku Spółdzielni Inwalidów[16].

Ciekawą i bogatą karierę partyjną miał kolejny kierownik Wydziału Nauki i Oświaty KW w Poznaniu Romuald Jezierski. Był on absolwentem Wydziału Ekonomii w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu i socjologii na UP. Działalność polityczną zaczynał w 1947 r. w PPS, od 15 grudnia 1948 r. był członkiem PZPR, działał też w Związku Akademickim Młodzieży Polskiej oraz w ZSP. Po ukończeniu studiów został asystentem w Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W latach 1952–1953 był słuchaczem Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych w Warszawie, a następnie przez dwa lata wykładowcą w Wyższej Szkole Rolniczej i kierownikiem Katedry Podstaw Marksizmu-Leninizmu w Olsztynie. W 1955 r. wrócił do Poznania, by zostać adiunktem w WSR i I sekretarzem Komitetu Uczelnianego PZPR. 1 sierpnia 1957 r. powierzono mu kierowanie Wieczorowym Uniwersytetem Marksizmu-Leninizmu w Poznaniu. Po czterech latach sprawowania tej funkcji, 1 lutego 1961 r., został kierownikiem Wydziału Nauki i Oświaty KW w Poznaniu. Był to kolejny po Murawskim i Markiewiczu kierownik tego wydziału, który został później wybrany na sekretarza ds. propagandy KW w Poznaniu. Miało to miejsce na plenum KW 17 marca 1969 r. W 1970 r. Jezierski obronił pracę doktorską na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM. W 1971 r. został kierownikiem Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR. Był też zastępcą członka KC. W latach 1975–1980 był wiceministrem oświaty aż do przejścia na rentę w 1980 r. Pracował naukowo w Zakładzie Filozofii Wyższej Szkoły Nauk Społecznych[17].

Kolejny kierownik Wydziału Nauki i Oświaty w Poznaniu pełnił swą funkcję jeszcze dłużej niż jego poprzednik. Przykład tych dwóch postaci pokazuje, że sytuacja kadrowa ustabilizowała się i że stanowisko to mogło umożliwić karierę w „pionie nauki" w KC. W przyszłości żaden z ich następców nie mógł się pochwalić tak długim sprawowaniem swojej funkcji. Jerzy Filipiak wywodził się ze środowiska akademickiego Politechniki Poznańskiej. Z wykształcenia był inżynierem budownictwa lądowego. Jako pierwszy kierownik tego wydziału działalność polityczną zaczynał już po okresie stalinowskim. Pierwszym etapem jego kariery było członkostwo w ZMS, działał w nim od struktur szkolnych aż po centralne. Od 1963 r. należał do PZPR, dziesięć lat później ukończył Wyższą Partyjną Szkołę w Moskwie. Zanim został etatowym starszym instruktorem Wydziału Nauki i Oświaty KW w Poznaniu, pracował na Politechnice Poznańskiej. Tę pierwszą etatową funkcję w aparacie partyjnym sprawował tylko rok – od 1 września 1971 do 1 września 1972 r. Kierując wydziałem, Filipiak był słuchaczem szkoły partyjnej w Moskwie i jak jego poprzednik został doktorem nauk ekonomicznych. W jego aktach osobowych odnotowano, że był kierownikiem Wydziału Nauki i Oświaty KW w Poznaniu do

16 AP Poznań, KW PZPR, 11044, Akta osobowe Edwarda Hałasa, Wyciąg z akt osobowych, 27 X 1971 r., k. 1; *ibidem*, 7233, Akta osobowe Edwarda Hałasa, Ankieta personalna, 25 III 1952 r., k. 7.

17 AP Poznań, KW PZPR, 3733, Działacze ruchu robotniczego regionu poznańskiego (wycinki prasowe), b.p.; AAN, KC PZPR, CK/6053 (6046), Akta osobowe Romualda Jezierskiego, Wyciąg z akt osobowych, 1980 r., b.p.; *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000, s. 121.

30 listopada 1981 r., a od 1 grudnia 1981 r. uzyskał stypendium habilitacyjne. Później przeszedł do KC, gdzie pracował do 21 lutego 1989 r.[18]

Kolejny kierownik – Ireneusz Król – wywodził się ze środowiska poznańskiej WSR. Jako jedyny miał pochodzenie społeczne chłopskie. Był działaczem Związku Młodzieży Wiejskiej, pełnił eksponowane funkcje w tej organizacji. Od 1966 r. należał do PZPR. Podobnie jak jego poprzednik przez kilka lat pracował na uczelni. 1 października 1972 r. zaczął pracę w Wydziale Nauki i Oświaty KW. Po niespełna sześciu latach pracy został zastępcą kierownika tego wydziału, a po kolejnych czterech latach, 15 września 1981 r. – jego kierownikiem. Po roku został jednak zwolniony. Jeszcze zanim podjął pracę w KW, był słuchaczem kilkudniowego kursu w Centralnej Szkole Partyjnej oraz słuchaczem WUML. Został też doktorem nauk leśnych[19]. Warto odnotować, że był on kolejnym przedstawicielem środowiska akademickiego, który wcześniej działał na eksponowanych stanowiskach w tzw. organizacjach młodzieżowych. Pracując w KW, utrzymywał kontakt ze środowiskiem naukowym, z którego się wywodził, przygotowując pracę doktorską.

Kolejny kierownik – Mirosław Słowiński – reprezentował już pokolenie powojenne. Był on absolwentem filologii polskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Podczas studiów działał w Socjalistycznym Zrzeszeniu Studentów Polskich. Po ich zakończeniu w 1977 r. został etatowym pracownikiem tej organizacji jako wiceprzewodniczący, a następnie przewodniczący ZW SZSP. W szeregi PZPR wstąpił w 1976 r. 1 maja 1981 r. został zastępcą kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW w Poznaniu. Był nim do 1 sierpnia 1982 r., kiedy to powierzono mu funkcję kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW. Odwołanie z tego stanowiska 27 stycznia 1986 r. wiązało się z awansem na zastępcę kierownika Wydziału Kultury KC. Pełnił tę funkcję do 17 lipca 1989 r.[20]

Następca Słowińskiego – Jerzy Silski – był członkiem PZPR od 17 listopada 1964 r., działał także w Związku Młodzieży Socjalistycznej i Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Był absolwentem Wydziału Prawa i Administracji UAM, ale całe jego życie zawodowe było związane z Instytutem Nauk Politycznych UAM, w którym pracował od stanowiska stażysty, przez asystenta i adiunkta, aż do wicedyrektora. W 1974 r. został doktorem nauk politycznych. Kierownikiem Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW w Poznaniu był od 1 kwietnia do 26 września 1986 r., tj. do wyboru na stanowisko sekretarza KW PZPR w Poznaniu. Już podczas pełnienia tej ostatniej funkcji w 1988 r. uczestniczył w sześciotygodniowym kursie w Akademii Nauk Społecznych w Moskwie[21].

Ostatnim kierownikiem Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu był Włodzimierz Malendowski – działacz ZMP[22], ZMS, TPPR oraz ZSP, a później SZSP. W 1972 r. był on zastępcą kierownika Wydziału Młodzieży Akademickiej ZW ZMS w Poznaniu. Po studiach stał na czele Koła Młodych Pracowników Nauki Komitetu Uczelnianego SZSP UAM, działał także jako członek egzekutywy oraz II sekretarz POP i Oddziałowej Organizacji Partyjnej PZPR w Instytucie Nauk Politycznych. Był wykładowcą szkolenia partyjnego i lektorem komitetów wojewódzkich PZPR w Poznaniu i w Koninie, a także sekretarzem Uczelnianej Komisji Kontroli Partyjnej. Od ukończenia studiów w 1972 r. aż do objęcia 1 listopada 1986 r. stanowiska kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW w Poznaniu pracował na uniwersytecie. W 1976 r. obronił doktorat

---

[18] AP Poznań, KW PZPR, 10682, Akta osobowe Jerzego Filipiaka, Karta osobowa, b.d., k. 1–2; *Informator o strukturze i obsadzie personalnej...*, s. 121–122.

[19] AP Poznań, KW PZPR, 11855, Akta osobowe Ireneusza Króla, Karta osobowa, b.d., k. 1–2.

[20] AP Poznań, KW PZPR, 113586, Akta osobowe Mirosława Słowińskiego, Karta osobowa, b.d., k. 1–2. Funkcję zastępcy kierownika Wydziału Kultury KC PZPR pełnił od 9 XII 1985 r. (*Informator o strukturze i obsadzie personalnej...*, s. 119).

[21] AP Poznań, KW PZPR, 13504, Akta osobowe Jerzego Silskiego, Karta osobowa, b.d., k. 1–2.

[22] AP Poznań, ZW ZMS, 645, Akta osobowe Włodzimierza Malendowskiego, Wyciąg z akt osobowych, b.d., b.p.

na Wydziale Nauk Społecznych UAM. Sprawując funkcję kierownika wydziału KW PZPR, kontynuował pracę dydaktyczną na uniwersytecie oraz w Międzywojewódzkiej Szkole Partyjnej w Poznaniu. Na stanowisku kierownika wydziału KW pracował do stycznia 1990 r.[23]

Dwóch ostatnich kierowników było absolwentami wydziału prawa, swoich prac doktorskich bronili w Instytucie Nauk Politycznych. Prowadzili działalność lektorską w KW PZPR. Zaczynali także od działalności w organizacjach młodzieżowych. W zasadzie mamy tu do czynienia z jednakowym modelem kariery (z tym że Silski został sekretarzem KW). Można tu mówić o zdominowaniu kierownictwa Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury przez pracowników Instytutu Nauk Politycznych. Byli to działacze uczelnianych struktur PZPR, którzy wywodzili się ze środowiska akademickiego. Nie sprawowali wcześniej etatowych funkcji w KW PZPR w Poznaniu. Pochodzili z rodzin inteligenckich, działali w organizacjach młodzieżowych. Obaj starali się o zgodę na prowadzenie zajęć dydaktycznych na uniwersytecie podczas kierowania Wydziałem Nauki, Oświaty i Kultury KW.

Wydaje się, że w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dla kadry kierowniczej bardzo istotne było zajmowanie eksponowanych stanowisk w tzw. organizacjach młodzieżowych, jakby doświadczenia zebrane podczas tej działalności wystarczyły do pełnienia kierowniczych funkcji w KW. Przytoczone przykłady pokazują, jak silny był związek środowisk uczelnianych z Wydziałem Nauki KW, który odpowiadał przecież za działania partii nie tylko w środowisku uczelnianym, ale także w szeroko rozumianej oświacie i kulturze. Ta kwestia szczególnie rzuca się w oczy w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, kiedy to w dużo mniejszym stopniu liczyły się propaganda i ideologia.

Warto też zwrócić uwagę na ludzi piastujących funkcje zastępców kierowników Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR. Dotychczas udało się odnotować jedynie jeden przypadek pełnienia funkcji zastępcy kierownika tego wydziału, a następnie kierownika (Ireneusz Król). W kilku wypadkach przychodziły na to stanowisko osoby pełniące funkcję zastępcy kierownika bądź kierownika w innych wydziałach (Murawski – zastępca kierownika Wydziału Propagandy; Jezierski – kierownik WUML; Słowiński – zastępca kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej).

Od 1960 r. zastępcą kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KW był Benon Bromberek. Miał on wyższe wykształcenie pedagogiczne uzyskane w Instytucie Nauk Społecznych. Należał do ZWM i ZMP oraz Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Do PZPR wstąpił w 1951 r. Był instruktorem Wydziału Propagandy KW PZPR w Poznaniu, jednocześnie uczył w szkole oraz uzupełniał kolejne etapy wykształcenia – najpierw studiował w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej, później był aspirantem Instytutu Nauk Społecznych w Warszawie. Następnie kontynuował studia II stopnia na Uniwersytecie Warszawskim. W okresie 1952–1954 był instruktorem Wydziału Propagandy KW PZPR w Poznaniu (gdzie indziej podał, że był referentem Wojewódzkiego Ośrodka Szkolenia Partyjnego), a równocześnie nauczycielem pedagogiki w liceum pedagogicznym. Ponownie został instruktorem w tym wydziale KW w 1958 r. Ukończył trzymiesięczny kurs partyjny oraz Państwowy Wyższy Kurs Nauczania Języka Rosyjskiego. Później został instruktorem Wydziału Nauki i Oświaty KW w Poznaniu, a od 1 maja 1960 r. zastępcą kierownika tego wydziału. Pełnił tę funkcję do 1 marca 1962 r., kiedy to rozpoczął pracę na Wydziale Pedagogicznym UAM[24].

Wieloletnim zastępcą kierownika Wydziału Nauki i Oświaty był Andrzej Ryfa – absolwent historii UAM. Pochodził z rodziny inteligenckiej. Pracę zawodową rozpoczął od nauczania historii

---

[23] AP Poznań, KW PZPR, 12304, Akta osobowe Włodzimierza Malendowskiego, Karta osobowa, b.d., k. 1–2.

[24] AP Poznań, KW PZPR, 10246, Akta osobowe Benona Bromberka, Wyciąg z protokołu egzekutywy KW PZPR w Poznaniu, 7 II 1962 r., k. 45.

w liceum ogólnokształcącym. Był członkiem ZMS, w 1964 r. wstąpił do PZPR. W 1973 r. ukończył w Moskwie kurs w Wyższej Szkole Partyjnej przy KPZR, a w roku akademickim 1981/1982 podyplomowe studium stosunków międzynarodowych w WSNS przy KC PZPR w Warszawie. Działalność partyjną rozpoczął już jako nauczyciel. 1 marca 1969 r. został instruktorem w Wydziale Nauki i Oświaty KW w Poznaniu, a 1 sierpnia 1971 r. – zastępcą kierownika tego wydziału i pełnił tę funkcję do 31 stycznia 1978 r., kiedy to został kierownikiem Wojewódzkiego Ośrodka Kształcenia Ideologicznego KW PZPR w Poznaniu. 31 stycznia 1983 r. zrezygnował z tej funkcji w związku z wyjazdem do pracy w NRD[25].

Wieloletnim zastępcą kierownika Wydziału Nauki i Oświaty był Krzysztof Zasiadły – absolwent ekonomii w poznańskiej Wyższej Szkole Ekonomicznej. On również pochodził z rodziny inteligenckiej. Swą działalność polityczną zaczynał od wstąpienia do ZMS, później ZSMP, a także do SZSP[26]. Do PZPR należał od 1970 r. Na etat inspektora Wydziału Nauki i Oświaty trafił ze stanowiska dyrektora biura ZW Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Później awansował na starszego inspektora, a 1 sierpnia 1982 r. został zastępcą kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu. Pracował na tym stanowisku do 31 grudnia 1988 r. Podczas pracy w KW odbył kurs w Wyższej Szkole Partyjnej w Mińsku. Przygotowywał pracę doktorską na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Kontynuowanie pracy naukowej było elementem utrzymywania relacji między pracownikami Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW a placówkami naukowymi. Zasiadły zrezygnował z pracy w KW, gdy został dyrektorem Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej przy Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu[27].

Ostatnim zastępcą kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KW PZPR w Poznaniu w okresie od 1 sierpnia 1982 do 31 stycznia 1990 r. był Tadeusz Musiał. Pochodził on z rodziny inteligenckiej. Drogę do stanowiska kierowniczego w Wydziale Nauki, Oświaty i Kultury KW w Poznaniu zaczynał od działalności w organizacjach młodzieżowych – od ZHP do ZMS[28]. Z wykształcenia był nauczycielem po studium nauczycielskim. Do PZPR wstąpił w 1968 r., od 1972 r. był tam zatrudniony. Początkowo zajmował się propagandą w KD PZPR, później został kierownikiem Dzielnicowego Ośrodka Propagandy Partyjnej. Wówczas też uzyskał zgodę swoich zwierzchników w partii na podjęcie studiów na Wydziale Historycznym UAM. Z czasem przeszedł do pracy w KW, gdzie został kierownikiem Sekcji Kształcenia Ideologicznego w Wydziale Propagandy i Agitacji, a następnie zastępcą kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW. Był absolwentem Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Bydgoszczy i Centralnej Szkoły ZMS, ukończył również studia podyplomowe na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Jako zastępca kierownika odpowiadał za oświatę, zgodnie z zasadą, że kierownicy wywodzili się z prestiżowego środowiska akademickiego, natomiast ich zastępcy zajmowali się, tak jak Musiał, wszelkimi kwestiami związanymi z polityką oświatową. Z przebiegu jego pracy widać wyraźnie, że praca w wydziale wiązała się z podejmowaniem różnych form edukacji. Trudno powiedzieć, czy był to wymóg, czy jedynie panująca atmosfera sprzyjała takim działaniom. Musiał starał się o uzyskanie zgody na prowadzenie zajęć w Policealnym Studium Ekonomicznym, co uzasadniał związkiem pracy nauczycielskiej

---

[25] AP Poznań, KW PZPR, 13407, Akta osobowe Andrzeja Ryfy, Prośba o rozwiązanie umowy o pracę, 26 I 1983 r., k. 59.

[26] AP Poznań, ZW ZMS, 945, Akta osobowe Krzysztofa Zasiadłego, Wyciąg z akt osobowych, b.d., b.p.

[27] AP Poznań, KW PZPR, 14610, Akta osobowe Krzysztofa Zasiadłego, Pismo Stefana Jarantowskiego, zastępcy dyrektora ds. kadr i szkolenia Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, w sprawie przejścia Krzysztofa Zasiadłego do pracy w Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu, 6 XII 1988 r., k. 57; *ibidem*, Pismo Marii Rynkiewicz, kierownika Wydziału Polityki Kadrowej KW PZPR w Poznaniu, zawierające zgodę na podjęcie pracy w Urzędzie Wojewódzkim, 30 XII 1988 r., k. 58.

[28] AP Poznań, ZW ZMS, 678, Akta osobowe Tadeusza Musiała, Wyciąg z akt osobowych, b.d., b.p.

z jego obowiązkami w KW[29]. Na tym przykładzie po raz kolejny widać, że w ten sposób starano się wiązać pracowników politycznych ze środowiskami, za które odpowiadali.

Odrębną kategorię etatowych pracowników politycznych Wydziału Nauki i Oświaty w randze zastępców kierownika stanowili I sekretarze komitetów uczelnianych poznańskich szkół wyższych. Praktykę taką widać w źródłach od końca lat siedemdziesiątych, kiedy to pojawili się oni na listach płac KW. Wydaje się, że rozwiązanie to było wzorowane na KC, gdzie I sekretarze KZ PZPR odpowiednich ministerstw (w tym wypadku Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki) byli w randze zastępców kierowników wydziałów KC[30]. Przykłady karier tych osób potwierdzają tezę, że w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych działacze partyjni uczelni wyższych zdominowali Wydział Nauki, Oświaty i Kultury KW. Można zaryzykować stwierdzenie, że w tym okresie działalność wydziału była szczególnie nastawiona na środowisko i instytucje naukowe, a nie oświatowe. Warto podkreślić, że na kierownicze stanowiska trafiali pracownicy naukowi uczelni, którzy wcześniej nie byli etatowymi działaczami PZPR.

Wydział Nauki, Oświaty i Kultury KW w Poznaniu przez cały okres swojego istnienia odgrywał bardzo istotną rolę w kontroli i wdrażaniu partyjnej polityki wobec środowisk oświatowo-naukowych. Wydaje się, że do lat siedemdziesiątych większą rangę w jego działaniu miała sfera oświatowa i propagandowa, później systematycznie rosło znaczenie nauki i szkolnictwa wyższego. Uogólniając, można stwierdzić, że w jego kadrze kierowniczej w większym stopniu dało się zaobserwować przechodzenie ze środowisk uczelnianych do aparatu politycznego niż na odwrót. W przypadku przeanalizowanych dziewięciu karier kierowników sześć osób uzyskało awans w dalszym przebiegu swojej pracy – cztery osoby objęły funkcję sekretarza KW, a cztery – stanowiska w KC. Awanse nie mogą dziwić, skoro średnia wieku w momencie obejmowania stanowiska wśród kierowników wynosiła 31 lat, a wśród zastępców – 35. Średni czas pełnienia funkcji kierownika wynosił 3,5 roku, chociaż dane te zawyżały dwie osoby pełniące funkcję w omawianym okresie – Romuald Jezierski (1961–1969) i Jerzy Filipiak (1972–1981). Należy podkreślić, że w partii obowiązywała w tym środowisku „specjalizacja", tzn. z Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury można było awansować na sekretarza ds. propagandy albo na stanowiska w KC w „pionie nauki i kultury". W większości kierownicy Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu wywodzili się z Wielkopolski bądź trafili do niej na studia i byli związani z lokalnymi środowiskami. Wszyscy mieli wykształcenie wyższe oraz przeszkolenie partyjne związane z kompetencjami wydziału, zazwyczaj zdobyte w kraju. Szkolenia zagraniczne były rzadsze. Od lat sześćdziesiątych większość była pochodzenia inteligenckiego. Wszyscy ci działacze zaczynali swoje kariery od organizacji młodzieżowych. Tylko jedna osoba awansowała od instruktora przez stanowisko zastępcy na kierownika wydziału (Ireneusz Król). Jedna osoba była zastępcą kierownika Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej i przeszła na stanowisko kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury (Mirosław Słowiński).

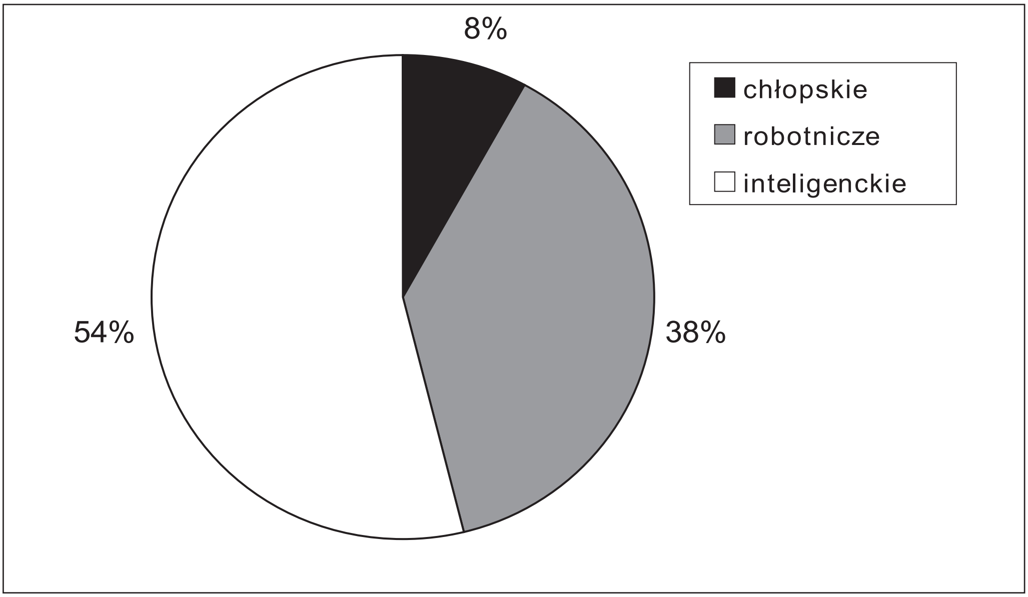
Od kierownictwa wydziałów nauki i kultury komitetów wojewódzkich PZPR w dużym stopniu zależała skuteczność działania partii wobec środowiska naukowego. Zatrudnieni tam pracownicy musieli się wykazywać szczególnymi kwalifikacjami. Z jednej strony wymagano od nich lojalności i realizowania programu partii, a z drugiej dawano im pewien zakres samodzielności i inicjatywy, gdyż funkcjonowali w środowisku wymagającym sprawnego i umiejętnego działania. Kierowanie środowiskiem naukowym, czy szerzej inteligencją, wymagało szczególnych kompetencji. W dużym stopniu to od tych ludzi zależała skuteczność polityki PZPR wobec nauki i szkolnictwa wyższego.

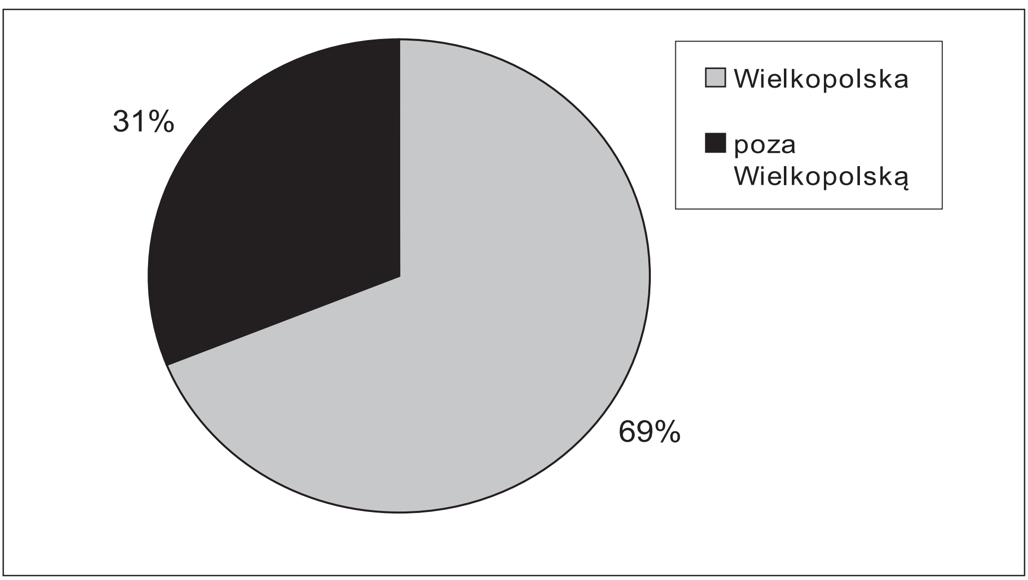
[29] AP Poznań, KW PZPR, 12597, Akta osobowe Tadeusza Musiała, Prośba Tadeusza Musiała o wyrażenie zgody na podjęcie pracy w szkole, 29 VIII 1984 r., k. 67.

[30] *Informator o strukturze i obsadzie personalnej...*, s. 149.

Wykres 1. Pochodzenie społeczne zastępców i kierowników Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu[31]

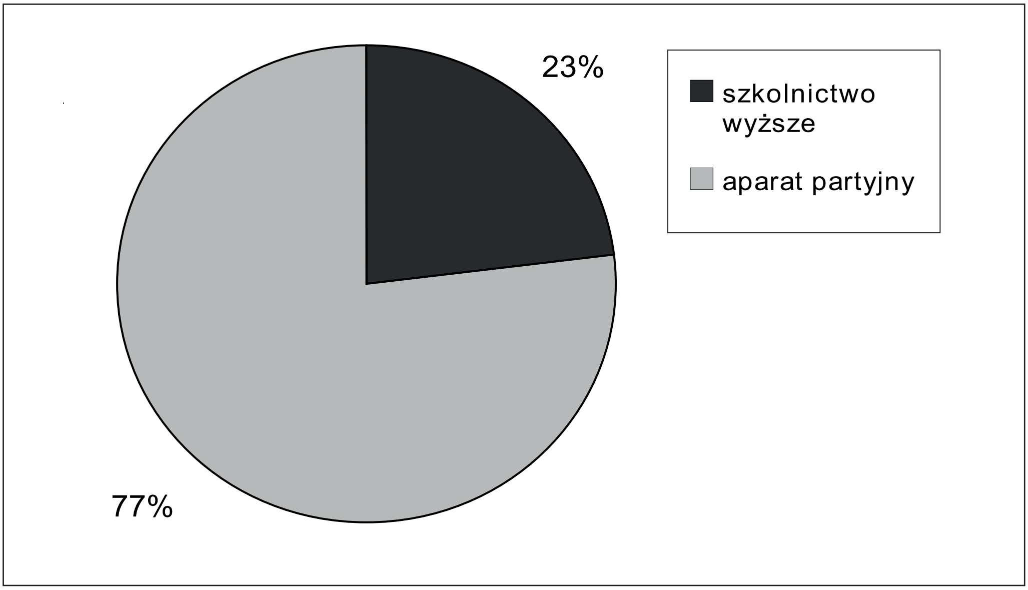

Wykres 2. Miejsce urodzenia zastępców i kierowników Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu

[31] Wszystkie wykresy zostały opracowane na podstawie akt osobowych kierowników i zastępców kierowników Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Wykres 3. Miejsce zatrudnienia przed objęciem stanowiska zastępcy lub kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu

Wykres 4. Miejsce pracy po odejściu z funkcji zastępcy lub kierownika Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Poznaniu

